

Бранка Р. Брчкало*

Универзитет у Источном Сарајеву, Филозофски факултет, Пале

Златко М. Павловић*

Универзитет у Источном Сарајеву, Филозофски факултет, Пале

Бранка С. Малинић Чугаљ*

Средњошколски центар „Пале”, Пале

ИНТЕРЕСОВАЊА УЧЕНИКА ТРЕЋЕГ И ЧЕТВРТОГ РАЗРЕДА ГИМНАЗИЈЕ ЗА ЧИТАЊЕ ЛЕКТИРЕ

Апстракт: Читалачка култура и интересовања ученика гимназије за читање лектире мењају се из генерације у генерацију. Определили смо се за ученике трећег и четвртог разреда гимназије јер сматрамо да су они активни читаоци са изграђеним читалачким укусом и навикама. Ученици који имају кућне библиотеке и окружени су књигама и чији родитељи имају виши степен образовања у просеку више читају него они који уопште немају књига у кући и живе у мање развијеној културно-економској средини. Познавање књижевних интересовања ученика поставља се као методички захтев и поклања му се све већа научна пажња. У раду се анализирају резултати истраживања читалачких интересовања ученика трећег и четвртог разреда гимназије општег смера у школама које припадају граду Источно Сарајево. Сви подаци треба да укажу на то какав је досегнути степен културе читања, да ли ученици редовно читају прописану лектуру и дела изван обавезног програма, које их теме занимају, која дела најрадије читају и да ли постоје разлике у интересовањима у зависности од пола ученика, њиховог школског успеха те породичних и социоекономских прилика. Примењена је метода систематског емпиријског неексперименталног истраживања.

Кључне речи: читалачка култура, интересовања ученика гимназије, лектура.

*Особа која не чита нема никакву предност
над оним који не зна читати.*

Марк Твен

---

* branka.brckalo@ff.ues.rs.ba

* zlatko.pavlovic@ff.ues.rs.ba

* brankacugalj@yahoo.com

УВОД

Истраживању књижевних интересовања ученика поклања се све већа научна пажња. У оквиру часова књижевности наставним програмом за гимназију предвиђена су дела обавезне лектуре а предмет овог истраживања јесте испитивање читалачких навика ученика, односно проблем рада је утврђивање заинтересованости ученика гимназије за читање лектуре (мисли се на попис књижевних дела која су под називом *Лектура* издвојена у наставном програму). Анализом књижевних текстова формирају се естетски, филозофски и морални ставови ученика те књижевна и општа култура подиже на виши ниво.

Поставља се питање да ли ученици трећег и четвртог разреда гимназије радо читају лектуру, да ли су заинтересовани за дела из наставног програма, какав је досегнути степен културе читања, која дела најрадије читају и сл.

Кућне библиотеке које имају минимум 80 примерака књига незаменљиве су током одрастања адолесцената, јер подстичу радозналост, доприносе развијању читалачких навика и љубави према читању, такође доприносе бољој језичкој култури и образовању. Читање помаже да адолесценти одрасту у особе снажних когнитивних способности. Овде се мисли на старије адолесценте (17, 18, 19 година) и период психолошког и социјалног сазревања који води одраслости. Садржаји лектуре требало би да су тематски разноврсни, примерени ученичком доживљавању света и да их одликује богатство стилског и језичког израза.

Драгутин Росандић сматра да се анкетирање ученика за испитивање „књижевних интереса може проводити у свим разредима: а) на почетку школске године; б) на крају школске године; в) у току школске године прије или након обраде поједине теме” (Rosandić, 1986: 314). Сам Росандић није, као ни Милија Николић (1999), проводио неко веће истраживање интересовања ученика за читање лектуре.

У новије време објављено је неколико радова који се баве истраживањем читалачких интересовања средњошколаца.

Вељко Брборић и сарадници (извод у *Политици*, 2008) анкетирали су 1649 ученика београдских гимназија 2007. године и дошли до резултата да готово половина анкетираних сматра да је лектура захтевна и да програм треба редуковати, 40% (од укупно 407) средњошколаца никад није ушло у библиотеку, више од половине чита књиге које не спадају у лектуру.

Истраживање извршено помоћу упитника на 2426 ученика из 26 средњих школа у Србији крајем 2007. показује да 12% ученика не чита уопште, 21% чита само обавезну лектуру, а тек 7% себе одређује као пасиониране читаоце (Крњаић, Степановић и Павловић Бабић, 2011).

Истраживање С. Божић и А. Новаковића проведено крајем 2018. на узорку од 1177 ученика из 13 школа из Ниша и Новог Пазара (обухваћена сва четири разреда гимназије) показује да 8,2% испитаника слободно време проводи у читању, проценат оних који уопште не читају књиге није занемарљив и износи 14,5%, а најмањи је број оних који готово увек читају неку књигу (8%).

Стевановић, Ранђеловић и Лазаревић (2020) истраживали су читалачке навике на узорку од 1378 ученика гимназије и четворогодишњих средњих стручних школа од првог до четвртог разреда и дошли до резултата да 46,9% ученика чита све књиге прописане курикулумом, понеку књигу из корпуса школске лектире прочита 41,2% ученика, готово да не чита 7%, а школску лектуру уопште не чита 4,9%.

Истраживањем интересовања ученика за читање лектире на раном школском узрасту у школама на подручју града Источно Сарајево бавила се Б. Брчкало (2010–2011) и истакла да ученици користе различите начине за долажење до књига, да читају и дела изван прописаног програма лектире, најчешће једну, две или три књиге месечно, да радије читају прозу него поезију, а при избору књига битна им је препорука наставника и савет родитеља.

Детаљнијим и континуираним истраживањима читалачких интересовања ученика млађег школског узраста бавила се Д. Пурић (2008, 2012, 2013, 2014). У раду *Фактори наставе и развијање читалачких интересовања ученика млађег школског узраста* (2013) Пурић истиче да организација наставе, наставни садржаји и особености ученика највише утичу на читалачке преференције, док интелектуални развој, развијеност пажње и подршка у породици представљају особености ученика које у највећој мери опредељују њихова читалачка интересовања.

Дати резултати у претходним истраживањима подстакли су нас да реализујемо истраживање читалачких интересовања ученика трећег и четвртог разреда гимназије на подручју града Источно Сарајево и упоредимо добијене резултате у нашој средини са резултатима у другим срединама.

ТЕОРИЈСКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА

Задатак школе је да прати време у којем живимо. Зато са ученицима у свакој погодној ситуацији треба разговарати о књигама које би вредело читати. Ученике треба убедити да је развијање читалачке културе корисно у животу сваке личности, да добра књига помаже човеку да схвати себе и свет око себе, да добра књига учи мудрости, доноси нова сазнања, покреће најплеменитије у човеку, богати машту, богати речник, да су добре књиге доприносиле хуманости у свету. Развијање љубави према књизи један је од најважнијих задатака програма српског језика и књижевности.

У *Наставном програму за трећи разред гимназије општег смјера* (2013: 28) у дидактичком упутству за рад наводи се:

„На одабраним примјерима из наше и свјетске књижевности ученици схватају основне књижевноисторијске токове и оспособљавају се да уочавају и вреднују естетске, етичке и сазнајне вриједности прочитаних дјела, развијају свој лични, национални и европски културни идентитет”.

У *Наставном програму за четврти разред гимназије општег смјера* (2014: 8) наводи се:

„Циљ наставе српског језика и књижевности јесте, између осталог, проширивање и продубљивање знања о српској и свјетској књижевности, развијање љубави према књизи и читању, оспособљавање за интерпретацију умјетничких текстова; упознавање репрезентативних дјела српске и опште књижевности”.

Сигурно да потребу за књигом и читалачку културу обликује низ индивидуално и друштвено одређених фактора који произлазе из културне традиције и културне политике неке средине. Статус књиге и значај читања није могуће издвојити из релације целокупног система вредновања неког друштва од кога зависи да ли ће се стварати услови погодни за развијање потребе за књигом и читањем.

Дефинисање појмова

Кључни појмови за ово истраживање су: *читалачка култура, књижевна интересовања или интересовања за читање, лектура*.

Читалачка култура – култура уопште је „ознака активности у посебној сфери, прије свега у вези са умјетношћу”, у овом случају са књижевношћу (*Педагошка енциклопедија*, 1989: 420). „Човјек је по природи биће културе јер не може опстати без културе” (*Педагошка енциклопедија*, 1989: 420). Естетско васпитање у настави књижевности подразумева развијање љубави, смисла и

привржености према уметности и лепоти. Читалачка култура је укупност изражавања потреба, навика и интересовања за књигом (Adamiecz, 1975). Читалачка култура обухвата способност функционалног коришћења текстова из књижевне критике, теорије и историје књижевности, методологије и есејистике, употребу уџбеника, речника, енциклопедија.

Књижевна интересовања или интересовања за читање – читајући књижевна дела, ученици долазе у контакт с различитим појавама, ситуацијама и ликовима који могу да их заинтересују. Према схватању развојне психологије, основне покретачке снаге сваке личности су мотиви, ставови и интересовања. М. Кука (2007) сматра да су сва три феномена повезана и тешко је разграничити њихово деловање. Међутим, извесне дистинкције постоје. Мотиви се односе на одређене циљеве, мотивациона снага им је у односу на ставове и интересовања већа. Разлика између ставова и интересовања је у томе што ставови могу бити позитивни и негативни док интересовања увек представљају позитиван однос према нечему.

„Интересовање је термин који има врло широку употребу у свакодневном животу, нарочито у васпитно-образовном раду, професионалном развоју, друштвеном ангажовању и активностима које се обављају у слободном времену” (овде се мисли на читање лектире) (Педагошка енциклопедија, 1989: 283).

С развојем личности мењају се и интересовања, а на то много утиче средина у којој личност одраста. Интересовања адолесцената зависе од утицаја породице, избора вршњака са којима се друже, од утицаја медија и друштвених мрежа, од одређења за будући позив, формирања сопственог идентитета и сл.

Лектира – „представља она дела која се читају код куће и која не улазе у читанке већ се издају у посебно опремљеним књигама” (Илић, 1998: 464). Приређивачи школске лектире често методички обликују своја издања тако што уз основни текст дела дају и следеће: предговор, био-библиографске податке о писцу, разна објашњења уз текст – књижевноисторијска, лингвистичка, стилистичка, што умногоме олакшава наставнику и ученицима организацију часа обраде лектире. Лектира има статус обавезног програмског садржаја, као и остала подручја наставе српског језика и издвојена је у програму под тим називом. У гимназији, као и у свакој средњој школи, наставни садржаји распоређују се књижевноисторијски, тј. на епохе и правце, а лектира се распоређује тако што се делимично уклапа у одговарајуће епохе, а делимично је ван тих епоха.

МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

Предмет и циљ истраживања

Предмет рада су *интересовања ученика трећег и четвртог разреда гимназије за читање лектуре*.

Циљ истраживања је испитати интересовања ученика трећег и четвртог разреда гимназије за читање лектуре, као и разлике у интересовањима у зависности од пола ученика, њиховог школског успеха и породичних и социоекономских прилика.

Хипотезе истраживања:

Х1: Претпоставља се да ће интересовања ученика за читање лектуре у трећем и четвртог разреда гимназије бити на потребном нивоу, што значи да ће већина ученика редовно читати лектуру, као и уметнички вредне књиге које нису прописане наставним програмом.

Х2: Претпоставља се да постоји позитивна повезаност између интересовања ученика трећег и четвртог разреда гимназије за читање лектуре и њиховог школског успеха.

Х3: Претпоставља се да су ученице више заинтересоване за читање лектуре од ученика.

Х4: Претпоставља се да постоји позитивна повезаност у интересовањима ученика трећег и четвртог разреда гимназије за читање лектуре и породичних и социоекономских прилика у којима живе.

Методе, технике и инструменти

У истраживању је примењена метода систематског емпиријског неексперименталног истраживања. Од техника је примењено анкетирање и скалирање. За потребе овог истраживања конструисана су два анкетна упитника унутар којих су и скале процене.

Конструкција првог упитника односи се на испитивање интересовања ученика трећег разреда гимназије за читање лектуре. Први део упитника општег је карактера и служи за прикупљање основних података о испитанику – школа, пол, место становања, занимање родитеља, оцена из српског језика и књижевности на крају прошле школске године, општи успех у претходном разреду. У средишњем делу упитника дата су питања којима се прикупљају подаци у вези са социоекономским и културним приликама у којим ученици живе, као што су чланство у градској библиотеци и поседовање сопствене библиотеке; подаци у вези с интересовањима за читање лектуре, с књижевним врстама које

најрадије читају, да ли читају само дела из обавезног програма или и шире, коју су књигу прочитали на зимском распусту, која би дела волели читати, дела која би обавезно оставили или увели у наставни програм, а то је најшире речено, анкетирање читалачке културе ученика.

Конструкција другог упитника односи се на испитивање интересовања ученика четвртог разреда гимназије за читање лектуре. Овај упитник по форми и садржини подударан се са претходним, само је разлика у погледу пописа обавезне лектуре који је преузет из *Наставног програма за четврти разред гимназије* (2014), у коме ученици треба да одаберу која су им омиљена дела за читање.

Узорак

Истраживањем је обухваћен 201 ученик трећег и четвртог разреда гимназије средњих школа које припадају граду Источно Сарајево (Средњошколски центар Источна Илица, Средњошколски центар „Пале” и Средњошколски центар „Василије Острошки” Соколац). Структура узорка наведена је у тексту који следи.

Према разреду: трећи 50,7%, четврти 49,3%. Према општем школском успеху: довољан 2,5%, добар 20,9%, врло добар 40,3%, одличан 36,3%. Према школском успеху из наставног предмета Српски језик и књижевност: довољан 18,4%, добар 25,4%, врло добар 25,9%, одличан 30,3%. Према месту становања: село 10%, приградско насеље 21,4%, град 68,7%.

Организација и ток истраживања

Истраживање је проведено од фебруара до априла 2020/21. школске године и обављало се у току једног часа. Ученици су попуњавали упитник индивидуално и анонимно. Учествовали су добровољно.

Статистичка обрада података

За обраду података коришћено је израчунавање процената, израчунавање аритметичке средине (за средње скале вредности), хи-квадрат тест и тестирање разлике међу аритметичким срединама (t-тест).

РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА И ДИСКУСИЈА

Чланство у градској библиотеци и поседовање своје библиотеке

Међу испитаним ученицима било је 54,5% оних који јесу и 45,5% оних који нису учлањени у градску библиотеку. Ситуација је практично иста код ученика оба разреда (52,9% према 47,1% код ученика трећег и 56,1% према 43,9% код ученика четвртог разреда). Ови подаци приближни су са подацима у ранијим истраживањима да 40% (од укупно 407) гимназијалаца у Србији никада није ушло у библиотеку (Брборић и сар., 2008) или да 40,6% испитаника не користи уопште услуге библиотеке (Божић и Новаковић, 2020). Чланство у градској библиотеци повезано је са општим школским успехом ученика ($\chi^2 = 22,72$; $df = 3$; $p = 0,00$), при чему је чланство чешће код ученика са бољим успехом. Такође је чланство у библиотеци повезано са економским статусом породице (који смо посредно регистровали преко занимања родитеља). Ученици чији родитељи се баве интелектуалним пословима (занимања која обично обезбеђују веће приходе, али и већа интересовања за књиге) чешће су учлањени у библиотеку од ученика чији родитељи су радници или службеници ($\chi^2 = 9,51$; $df = 3$; $p = 0,023$). Није утврђена повезаност чланства у библиотеци са полом ученика ($\chi^2 = 2,19$; $df = 1$; $p = 0,14$). Претпоставља се да ће ученици – корисници градских библиотека читати разноврснију литературу од оне у школским библиотекама, која се своди углавном на лектуру.

Од испитаних ученика њих 33,8% су одговорили да немају своју личну библиотеку, 47,8% да имају библиотеку са мање од 80 књига и 16,9% да имају библиотеку са више од 80 књига. То се може сматрати задовољавајућим бројем с обзиром на прилике које владају у материјално слабо развијеним срединама. Сигурно да су обим и структура кућне библиотеке, а и само њено поседовање, један од показатеља материјалног стања власника, његовог образовног и културног нивоа. Кућне библиотеке су још увек привилегија ретких, књига још није освојила простор који јој заслужено припада, јер је реч о културно недовољно развијеним срединама. Ако неко има библиотеку са преко 80 књига, онда је то знак да укућани читају и разговарају о књигама. Овим је потврђена четврта хипотеза истраживања – Х4: *Претпоставља се да постоји позитивна повезаност у интересовањима ученика гимназије за читање лектуре и њихових породичних и социоекономских прилика.*

Подаци у ранијим истраживањима и поређење са исказима ученика из школа у Србији показују да највећи број испитаника има библиотеку од 10 до 30 књига, а више од 100 књига има 17,7% испитаника, што је подударно са нашим налазима (Божић и Новаковић, 2020). Што се и логично могло очекивати, ученици из породица бољег економског статуса чешће поседују своју библиотеку, а када је поседују она има и већи број књига ($\chi^2 = 34,06$; $df = 6$; $p = 0,000$).

Такође је регистрована веза између пола ученика и поседовања личне библиотеке ($\chi^2 = 7,85$; $df = 2$; $p = 0,020$). Веза је такве природе да је међу мушким испитаницима значајно више оних који немају библиотеку, док је међу женским значајно више оних који имају библиотеку која броји до 80 књига. Кад је реч о поседовању веће библиотеке (преко 80 књига), подаци код мушких и женских испитаника се не разликују.

Књижевне врсте које ученици најрадије читају

Бројеви у Табели бр. 1 су проценти ученика који су бирали наведену врсту књижевних дела. Проценти показују приближно исте тенденције и код трећег и код четвртог разреда.

Табела 1. *Књижевне врсте које ученици најрадије читају (изражено у процентима)*

	разред	
	3.	4.
Романи	80,4	74,7
Драме	34,3	28,3
Приповетке и новеле	24,5	34,3
Путописи	14,7	14,1
Епске песме	14,7	12,1
Лирске песме	9,8	14,1
Бајке	9,8	12,1

Ученици најрадије читају романе, приповетке, новеле и драме, а најмање лирске песме и бајке. Резултати истраживања показују да се ученици усмеравају према различитим књижевним жанровима и да не одбацују у потпуности ниједан жанр, а да је приповедачка проза у средишту њихових интересовања.

Крњаић и сар. (2011) такође долазе до податка да ученици најмање читају поезију (лирске песме).

Да ли ученици читају књиге ван лектире

Међу ученицима, њих 80,1% изјавили су да књиге читају и изван обавезног програма лектире, а 19,9% да не читају. Притом међу ученицима трећег и четвртог разреда није регистрована разлика у томе да ли читају дела изван школске лектире. То се не подудара са налазима претходних истраживања (Крњаић, Степановић и Павловић Бабић, 2011), где 12% ученика не чита уопште, 21% чита само обавезну лектуру, а тек 7% одређује себе као пасиониране читаоце (што значи да читају и изван корпуса лектире). Налази истраживања Ј. Стевановић и сар. (2020) показују висок проценат оних који читају ван обаве-

злог опуса лектире (71,7%), али готово трећина (28,3%) не чита књиге изван школског корпуса. У поменутом истраживању В. Брборића ученици су се изјаснили да осим обавезне лектире прочитају још понеку књигу (57,21%), а да није прочитало ниједну књигу изван обавезне лектире изјаснило се 39,24% ученика, што је знатно виши проценат него у школама Источног Сарајева.

Податак да у школама Источног Сарајева 80,1% ученика чита књиге и изван програма охрабрујући је и показује да у мање развијеним срединама ученици немају толико изазова као у великим градовима и читање позиционирају као пријатну активност.

Као што се могло очекивати, ученици са различитим општим школским успехом разликују се према томе да ли читају књиге изван обавезне лектире ($\chi^2 = 12,17$; $df = 3$; $p = 0,007$). Притом ученици који показују бољи успех чешће читају књиге које нису на попису обавезне лектире.

Може се закључити да читалачке навике доприносе успеху у школи и развоју когнитивних способности, а у повратном смеру бољи успех у школи утиче на развијенију читалачку културу ученика.

Овим је потврђена друга хипотеза нашег истраживања – Х2: *Претпоставља се да постоји позитивна повезаност између интересовања ученика трећег и четвртог разреда гимназије за читање лектире и њиховог школског успеха.*

Утврђена је разлика у читању књига ван лектире између испитаника различитог пола ($\chi^2 = 6,68$; $df = 1$; $p = 0,010$). Испитаници женског пола су значајно чешће изјављивали да читају књиге које нису у попису школске лектире. То се подудара са налазима претходних истраживања (Крњаић, Степановић и Павловић Бабић, 2011; Стевановић, Ранђеловић и Лазаревић, 2020). Овим је потврђена трећа хипотеза нашег истраживања – Х3: *Претпоставља се да су ученице више заинтересоване за читање лектире од ученика.*

Дела која су ученици прочитали на зимском распусту

Међу ученицима трећег разреда било је 8,8% оних који за време зимског распуста нису прочитали ниједну књигу. За остале ученике следи преглед књига које су навели да су прочитали са процентом оних који су их прочитали:

Табела 2. *Књиге које су ученици 3. разреда прочитали на зимском распусту*

Назив дела	%
<i>На Дрини ћуприја</i>	6,9
<i>1884</i>	5,9
<i>Старац и море</i>	3,9
<i>Процес, Алхемичар, Ми деца са станице ЗОО,</i>	2,9
<i>Сеобе и Дервиш и смрт</i>	
Остала дела	2,0

Код ученика четвртог разреда било је 21% оних који на распусту нису прочитали ниједну књигу. Следи преглед прочитаних дела са процентима оних који су их прочитали:

Табела 3. *Књиге које су ученици 4. разреда прочитали на зимском распусту*

Назив дела	%
<i>Тврђава</i>	13,0
<i>Злочин и казна</i>	8,0
<i>На Дрини ћуприја и Проклета авлија</i>	6,0
<i>Мајстор и Маргарита</i>	5,0
<i>Сеобе и Идиот</i>	3,0
<i>Енциклопедија мртвих, Онда је дошла добра вила, Дервиш и смрт, Леси се враћа кући, Џејн Ејр, Странац, Алхемичар, Со земљи, Робинзон Крусо, Роб, Кад су цветале тикве</i>	2,0

Ученици четвртог разреда су навели још 63 различита дела која су прочитали, с тим да је проценат оних који су их прочитали испод 2%.

Навођење да су на распусту у четвртом разреду гимназије прочитана дела *Леси се враћа кући* и *Робинзон Крусо*, показатељ је њиховог нерасположења да читају и жеље да буду духовити.

Уочљиво је да је разноликост прочитаних дела значајно већа код ученика четвртог у односу на ученике трећег разреда, али је значајно већи и проценат оних који током распуста нису прочитали ништа. Изгледа да са одрастањем долази до својеврсног *читалачког профилисања*, где се издвајају они који су љубитељи књиге и читања, који читају дела са разноликом тематиком и дела која нису обухваћена школском лектиром, од оних који су књизи и читању далеко мање наклоњени. Забрињавајућа је чињеница да 21% матураната нису прочитали на распусту ниједну књигу. И наставна пракса потврђује да матуранти посустају у читању, чему као узрок наводе презахтеван *Наставни програм* (2014) и избор дела који он обухвата, те и друге школске обавезе из великог броја наставних предмета.

У поређењу са претходним проучавањима, где се постављало питање о прочитаним књигама на летњем, а не зимском распусту, што није важно јер је у оба случаја реч о периоду кад ученици имају доста слободног времена, резултати су приближни, највише њих није прочитало ниједну књигу, неку од књига лектире прочитало је 44,5%, с тим да су девојчице прочитале више него дечаци (Крњанић, Степановић и Павловић Бабић, 2011). Податак да девојчице читају више него дечаци евидентан је у више истраживања, а и у више одговора на питања и у нашем анкетирању. Ипак, треба узети у обзир да је летњи

распуст дужи од зимског, па се ово упоређивање броја прочитаних књига не сматра релевантним податком, него само констатацијом да велики број ученика, кад има највише слободног времена, уопште не чита лепу књижевност.

Дела која би ученици волели да прочитају у текућој школској години

У наредним табелама (бр. 4 и 5) дати су проценти ученика који су бирали наведена дела из пописа обавезне лектире за трећи и четврти разред која би волели да прочитају.

Табела 4. Дела из лектире за 3. разред која би ученици волели да прочитају у текућој школској години

	%	ранг
Ернест Хемингвеј: <i>Старац и море</i>	66,7	1
Џорџ Орвел: <i>1984</i>	29,4	2
Михаил Шолохов: <i>Тихи Дон</i>	26,5	3
Франц Кафка: <i>Процес</i>	20,6	4
Избор из поезије Александра Блока	8,8	5
Томас Ман: <i>Тонио Крезгер</i>	7,8	6
Избор из поезије Растка Петровића	3,9	7

Табела 5. Дела из лектире за 4. разред која би ученици волели да прочитају у текућој школској години

	%	ранг
Достојејевски: <i>Злочин и казна</i>	58,6	1
Хесе: <i>Степски вул</i>	29,3	2
Булгаков: <i>Мајстор и Маргарита</i>	28,3	3
Бекет: <i>Чекајући Годоа</i>	26,3	4
Избор из поезије Матије Бећковића	22,2	5
Петровић: <i>Опсада цркве Светог Спаса</i>	15,2	6
Владимир Тасић: <i>Киша и хартија</i>	12,1	7
Избор из дела Борислава Пекића	9,1	8
Избор из поезије Рајка Петрова Нога	7,1	9

Рангирање дела из корпуса лектире у оба разреда потврђује раније налазе истраживања да ученици радије читају приповедачку прозу него поезију. Да обим књиге није пресудан при избору, потврђује да су *Тихи Дон* и *Злочин и казна* високо позиционирани. То недвосмислено показује да су интересовања ученика трећег и четвртог разреда на потребном нивоу, јер самостално вреднују књижевна дела не по обиму него по уметничком значају.

Писци и дела која би ученици желели прочитати, а нису раније наведени

Највише ученика трећег разреда навели су да би желели читати Андрића, остали су се изјашњавали како следи у Табели бр. 6. Ово и јесу писци и дела који се читају у оквиру *Наставног програма* (2013). Остале писце и дела навео је само по један ученик. Укупно су навели 24 различита дела и писца.

Табела 6. Писци и дела која би ученици 3. разреда желели прочитати,
а нису раније наведени

Писци и дела	%
Андрић	7,8
Селимовић	3,9
Љиљана Хабјановић Ђуровић, Сергеј Јесењин, <i>Злочин и казна</i> , Фјодор М. Достојевски	1,9

Код ученика четвртог разреда, њих 9% су навели Андрића, а остали су се изјашњавали како следи у Табели бр. 7.

Табела 7. Писци и дела која би ученици 4. разреда желели прочитати,
а нису раније наведени

Писци и дела	%
Андрић	9,0
Селимовић и Достојевски	7,0
Коелџо и <i>Рат и мир</i>	5,0
Селимовић: <i>Тишине</i> и <i>Дервиш и смрт</i>	4,0
Толстој, Едгар Алан По, Ками, <i>Дервиш и смрт</i> , <i>Име ружје</i> , <i>Корени</i> , <i>Алхемичар</i> , <i>Идиот</i> , <i>Коцкар</i>	2,0
Остали писци и дела	1,0

Алхемичар се чита у првом разреду, те се и овај одговор може разумети као показатељ нерасположења да се чита и жеље да се покуша бити духовит. Укупно су ученици четвртог разреда навели 69 различитих дела и писаца. Похвално је да су готово сва та дела високе естетске вредности и нема шунд литературе, лаких љубавних романа, крими, вестерн, нинџа романа и сличних остварења, која могу бити привлачна и забавна, али немају никакве информативне, естетске и етичке вредности.

Писци за које су ученици највише заинтересовани у оба разреда су Андрић и Селимовић, што охрабрује, јер читањем њихових дела, која говоре о прошлости, о људима, о судбинама са нашег тла, сазнаје се много и о садашњем тренутку и о човеку уопште, те се тако остварују бројни васпитно-обра-

зовни и функционални задаци наставе. То наставницима српског језика и књижевности отвара могућност да ученицима препоручују и дела ових писаца која нису обухваћена наставним програмом. Такође је уочљива већа разноликост читалачких интересовања код ученика четвртог разреда. Далеко ређе се догађало да на ово питање не одговоре, а из одговора је видљиво да су наводили знатно већи број различитих дела и писаца за које су заинтересовани. Охрабрује чињеница да и код ученика трећег и код ученика четвртог разреда нема раскорака између обавезне и личне лектире, чему је допринело и скорашње осавремењивање наставних програма. Овим, као и претходним налазима (учлањеност у градску библиотеку, поседовање кућне библиотеке, читање дела ван лектире, избор омиљених дела), потврђена је прва хипотеза истраживања (X1), а то је: *Претпоставља се да ће интересовања ученика за читање лектире у трећем и четвртог разреда гимназије бити на потребном нивоу, што значи да ће већина ученика редовно читати лектуру, као и уметнички вредне књиге које нису прописане наставним програмом.*

У поређењу са другим истраживањима, резултати до којих смо дошли показују да млади високо рангирају уметнички вредна дела, у односу на гимназијалце у другим срединама, где резултати показују да ученици читају књиге изван корпуса лектире – стрипове, научнофантастичне, криминалистичке и љубавне романе (Стевановић, Ранђеловић и Лазаревић, 2021). Такође, Крњић и сар. (2011) наводе да млади највише читају популарну литературу – бестселере, научну фантастику, кримиће, авантуристичке и љубавне романе, а најмање читају поезију.

Дела која би ученици обавезно оставили или увели у програм

Ученици трећег разреда изјашњавали су се која би дела обавезно оставили или увели у програм како следи у Табели бр. 8. Поново се на првом месту налази Андрићево дело.

Табела 8. Дела која би ученици 3. разреда обавезно оставили или увели у програм

Дела	%
<i>На Дрини ћуприја</i>	14,7
<i>Старац и море</i> и 1984	6,9
<i>Сеобе</i>	5,9
<i>Злочин и казна</i>	3,9
<i>Дервиш и смрт</i> и <i>Тихи Дон</i>	2,9
<i>Хари Потер</i>	1,9
Остала дела	испод 1

Ученици четвртог разреда изјашњавали су се како следи у Табели бр. 9. Већина се опредељује за роман *Злочин и казна* као дело које би обавезно требало да буде у лектури, а затим следе Андрићева и Селимовићева дела. (Ово је повезано са ранијим питањем – *дела која би ученици желели прочитати у текућој години*, што потврђује недвосмислену опредељеност за Андрића и Селимовића.) Било је и 2,0% ученика који се нису определили за неко конкретно дело, него су навели дела Иве Андрића и дела Десанке Максимовић. Остала дела која би обавезно требало оставити или унети у попис лектуре навео је само по један ученик.

Табела 9. Дела која би ученици 4. разреда обавезно оставили или увели у програм

Дела	%
<i>Злочин и казна</i>	26,0
<i>На Дрини ћуприја и Тврђава</i>	17,0
<i>Проклета авлија</i>	11,0
<i>Сеобе</i>	7,0
<i>Мајстор и Маргарита</i>	6,0
<i>Старац и море и Странац</i>	5,0
<i>1984</i>	4,0
<i>Сидарта, Дервиш и смрт, Корени, Степски вук</i>	3,0

Уочава се да су ученици четвртог разреда знатно чешће одговарали на питање које се односило на дела која заслужују да се нађу у лектури и да су навели далеко већи број различитих дела (48 различитих дела) од ученика трећег разреда (они су навели само 11 различитих дела). Ово сугерише да је читалачка култура ученика четвртог разреда на вишем нивоу и да је изграђенији њихов читалачки профил.

ЗАКЉУЧАК

Резултати истраживања упућују на то да су читалачке навике и интересовања гимназијалаца трећег и четвртог разреда за читање лектуре у оквиру школа у граду Источно Сарајево на потребном нивоу, што значи да већина ученика чита лектуру и уметнички вредна дела изван прописаног наставног програма. Развијеније читалачке навике повезане су са вишим школским успехом и вишим нивоом образовања родитеља. Овим, као и осталим налазима (учлањеност у градску библиотеку, поседовање кућне библиотеке, избор омиљених дела), потврђена је прва хипотеза истраживања *да ће интересовања ученика за читање лектуре у трећем и четвртном разреду гимназије бити на потребном нивоу*, али и друга хипотеза *да постоји позитивна повезаност између интересовања ученика гимназије за читање лектуре и њиховог школског успеха*.

Девојчице имају развијеније читалачке навике што показују резултати истраживања и у другим срединама. Овим је потврђена трећа хипотеза нашег истраживања *да су ученице више заинтересоване за читање лектуре од ученика.*

Велики број ученика оба разреда, скоро половина, нису учлањени у градску библиотеку, што говори о томе да немају формирану навику да користе услуге градске библиотеке. Чланство у градској библиотеци повезано је са општим школским успехом ученика, што значи да су ученици са бољим успехом углавном чланови градске библиотеке. Такође је чланство у библиотеци повезано са економским статусом породице. Ученици чији се родитељи баве интелектуалним пословима (занимања која обично обезбеђују веће приходе, али и већа интересовања за књиге) чешће су учлањени у библиотеку од ученика чији су родитељи радници или службеници. Разумљиво је да ће ученици – корисници градских библиотека читати разноврснију литературу од оне у школским библиотекама, која се своди углавном на лектуру. Исто тако ученици који су корисници кућних библиотека са више од 80 књига, њих 16,9%, што није занемарљив број, имају веће могућности да развију читалачке навике. Сигурно да су обим и структура кућне библиотеке, а и само њено поседовање, један од показатеља материјалног стања власника, његовог образовног и културног нивоа. Тако је потврђена и четврта хипотеза *да постоји позитивна повезаност у интересовањима ученика за читање лектуре и њихових породичних и социоекономских прилика.*

Подаци говоре да млади мало читају током распуста, кад имају доста слободног времена, што највише одражава читалачке навике адолесцената, поготово кад је реч о књигама изван лектуре.

Охрабрује податак да 80,1% ученика уз лектуру чита и друге књиге. Притом ученици који показују бољи успех чешће читају књиге које нису на попису обавезне лектуре.

Ученици најрадије читају романе, приповетке, новеле и драме, а најмање лирске песме и бајке. Похвално је да су готово сва дела за која су се ученици изјаснили да би их желели читати у текућој години високе естетске вредности и нема шунд литературе, која може бити привлачна и забавна, али нема никакве информативне, естетске и етичке вредности.

Писци за које су ученици највише заинтересовани у оба разреда су Андрић и Селимовић. Охрабрује чињеница да код испитиваних ученика нема раскорака између обавезне и личне лектуре, чему је допринело и скорашње иновирање наставних програма у Републици Српској.

Резултати рада имају значајне педагошке импликације. Они показују да је неопходно развијати читалачке навике кроз процес наставе, али и у породици. Проблематика је комплексна и мора се поступно и систематично приступити решавању проблема. Неопходно је посветити довољну пажњу континуираном и осмишљеном стручном усавршавању наставника, осавремењивати

наставну методологију, повезујући наставу с музејима и библиотекама, са позоришном и филмском уметношћу, као и са одабраним садржајима које нуди интернет. Тако би се омогућили оптимални услови за подстицање читалачке мотивације и развијање љубави према књизи код свих ученика.

Литература

- Adamiecz, W. (1975). The fructions of bibliographical and autobiographical literature in reading culture. In N. Y. Dobrinina, I. Kamaras, J. Kolodziejska & J. Waligora (eds.): *Reading research in the socialist countries* (120–124). Budapest: National Szechenyi Library Centre for Library Science and Mehodology.
- Божић, С. и Новаковић, А. (2020). О читалачким навикама средњошколаца у настави књижевности. *Иновације у настави*, 33(3), 14–27.
- Brborić, V. i sar. (2008). *Šta čitaju naši srednjoškolci*, objavljeno u izvodu. Politika. Retrieved April 8, 2021 from the World Wide Web <http://www.politika.co.rs/sr/clanak/34981/>.
- Брчкало, Б. (2010). Интересовања ученика млађих разреда основне школе за читање лектуре. *Методичка пракса*, X(4), 667–680. *Годишњак Учитељског факултета у Врању*, 2011(2), 415–429.
- Илић, П. (1998). *Српски језик и књижевност у наставној теорији и пракси*. Нови Сад: Змај.
- Крњаић, З., Степановић, И. и Павловић Бабић, Д. (2011). Читалачке навике средњошколаца у Србији. *Зборник Института за педагошка истраживања*, 43(2), 266–282.
- Kuka, M. (2007). *Formiranje i struktura interesovanja školske populacije*. Beograd: Vova. Retrieved March 12, 2021 from the World Wide Web <https://www.researchgate.net/publikati>.
- Наставни програм за трећи разред гимназије свих смјерова* (2013). Бања Лука: Министарство просвјете и културе РС. Retrieved March 1, 2021 from the World Wide Web www.rpz-rs.org/dok/file/web.
- Наставни програм за четврти разред гимназије свих смјерова* (2014). Бања Лука: Министарство просвјете и културе РС. Retrieved March 1, 2021 from the World Wide Web www.rpz-rs.org/dok/file/web.
- Николић, М. (1999). *Методика наставе српског језика и књижевности*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Педагошка енциклопедија* (1989). Н. Поткоњак и П. Шимлеша (ур.). Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Пурић, Д. (2008). Читалачке навике и подршка у породици као фактори квалитета читања. У Т. Росић (ур.): *Књижевност за децу у науци и настави* (444–455). Јагодина: Педагошки факултет.

- Пурић, Д. (2012). Учитељ и читалачка интересовања ученика млађег школског узраста. У В. Јовановић и Т. Росић (ур.): *Књижевност за децу и омладину – наука и настава* (213–227). Јагодина: Факултет педагошких наука.
- Пурић, Д. (2013). Фактори наставе и развијање читалачких интересовања ученика млађег школског узраста. *Зборник радова Учитељског факултета у Ужицу*, XVI(15), 201–212.
- Пурић, Д. (2014). *Читалачка интересовања ученика млађег школског узраста*. Пожега: Епоха.
- Rosandić, D. (1986). *Metodika književnog odgoja i obrazovanja*. Zagreb: Školska knjiga.
- Стевановић, Ј., Ранђеловић, Б. и Лазаревић, Е. (2020). Читалачке навике ученика средњих школа у Србији. *Зборник Института за педагошка истраживања*, 52(1), 136–180.

Branka R. Brčkalo

University of East Sarajevo, Faculty of Philosophy, Pale, Republic of Srpska

Zlatko M. Pavlović

University of East Sarajevo, Faculty of Philosophy, Pale, Republic of Srpska

Branka S. Malinić Čugalj

High school center “Pale”, Pale, Republic of Srpska

**INTERESTS OF PUPILS OF THE THIRD AND FOURTH GRADE
OF THE HIGH SCHOOL FOR READING**

Summary

The culture of reading, and interests of students in the school reading, changes from generation to generation. We have opted for gymnasium students of the third and fourth grade because we regard them as active readers with developed reading tastes and habits. Students who have home libraries and are surrounded by books, and whose parents have a higher level of education, read more on average than those who have no books at home and live in a less developed cultural and economic environment. Information about student literary interests is set as a methodological requirement and growing scientific attention is paid to it. The paper analyses the research findings on reading interests of students of the third and fourth grade of the general secondary education in schools in the City of East Sarajevo. All data should indicate: the level of reading culture that has been achieved; whether students regularly read the required reading and works outside the compulsory programme; which topics they are interested in; which works they prefer to read; and whether there are differences in interests depending on the gender of students, their academic achievements, and family and socioeconomic opportunities. The method of systematic empirical non-experimental research was applied.

Keywords: *Reading culture, gymnasium student interests, reading.*